

Any educational establishment should train a specialist-researcher, the one who tries to widen and investigate the new methods of work, who should form the new ideas and is capable of putting them into practice. Future specialist should develop the skills of the independent creative scientific work, form the circle of his scientific interests, acquire the norms and scientific-methodological principles of the experimental and research activities.

Scientific-research work of the students of the higher educational establishment is one of the directions in their independent work and a very important constituent part in the system of preparing a competitive specialist.

It is well known that two kinds of the scientific-research work are realized at the higher educational establishment: educational scientific-research work foreseen by the study plans (writing essays, fulfilling certain laboratory, practical and independent tasks; fulfilling some atypical tasks of the research character; working out the methodological papers; fulfilling the course, diploma and master's papers). The second kind of the scientific-research work is the one that is realized under the guidance of the professor-teaching staff (subject scientific society; problem group; scientific conference; scientific-practical conference; artistic-creative activities of the students).

Scientific-research work of the students is represented as a constituent part of their professional training which is defined as creative research activities of scientific character. As a result of the work the subjective character of such "discoveries" may gain certain objective theoretical and practical importance and novelty.

Key words: *scientific-research work, scientific creativity, scientific society, problem group, creative personality, future specialist, need, creative independent activities.*

УДК 378.12.001

Н. В. Сидоренко

КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ВИЩИЙ ПРОЯВ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ТА ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ

У статті розкрито сутність інноваційної культури як складової загальної культури особистості та підтверджено її значення в розвитку інноваційної діяльності вчителя. Розгляд інноваційної культури здійснений на основі аксіологічного та структурно-функціонального підходів. Визначено основні завдання інноваційної культури в системі інноваційної діяльності вчителя. Розглянуто основні функції інноваційної культури. Схарактеризовано професійні й особистісні якості, якими має володіти педагог, якому властива розвинена інноваційна культура. Схарактеризовано основні структурні компоненти інноваційної культури, визначено їх роль у професійному становленні вчителя.

Ключові слова: *інновація, культура, інноваційна культура, культуротворчість, інноваційна діяльність, інноваційна спрямованість.*

Постановка проблеми. З огляду на те, що глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, які відбуваються сьогодні в Україні, спонукають до реформи системи освіти, що має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, задоволенню різноманітних освітніх потреб, забезпеченню пріоритетності

загальнолюдських цінностей, постає проблема переорієнтації освітніх організацій взагалі та вчителя зокрема на інноваційний режим роботи, стимулювання пошуку оптимальної траєкторії власного саморозвитку та професійного вдосконалення в умовах динамічного розвитку суспільства.

Модернізація сучасної національної системи освіти в контексті суспільних вимог потребує глибокого реформування її структури та змісту. Одним із ключових моментів реформування вітчизняної системи освіти є вивчення сутності та особливостей здійснення інноваційної діяльності вчителя, структурним елементом якої виступає інноваційна культура.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичний аналіз попередніх досліджень і публікацій показав, що феномен інноваційної культури як складової загальної культури вивчали В. Буйко, Б. Лісін, А. Ніколаєв. Педагогічні умови та методики її формування розглянуто в працях В. Авраменко, О. Аматыєвої, Н. Гавриш, Р. Миленкової, Ю. Ситник. Соціально-психологічні детермінанти розвитку інноваційної культури та їх вплив на формування особистісних якостей науково-педагогічних працівників висвітлено в дослідженнях О. Єфросініної, А. Кальянова, В. Носкова.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз та обґрунтування поняття «інноваційна культура вчителя», визначити основні особливості та структурні компоненти інноваційної культури вчителя.

Виклад основного матеріалу. Процеси глобалізації та інформаційний вибух активізували дослідження вчених у напрямі пошуку шляхів існування людини в нових соціальних умовах. Більшість дослідників схиляється до того, що одним із таких шляхів виступає інноваційна культура як принципово новий підхід до організації діяльності особистості.

Комплекс проблем, зумовлених різним ступенем готовності та практичним використанням окремими педагогами інновацій, дослідники все частіше пов'язують із поняттям інноваційної культури.

Наявність великої кількості точок зору на сутність культури, її місце й роль у життєдіяльності суспільства, безліч її визначень (їх нараховується більше трьохсот) свідчить про те, що вона є складним і багатограним феноменом, викликає до себе увагу науковців та фахівців різних профілів.

Загальноприйняте поняття культури визначається як певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що виражається в типах і формах організації життя та діяльності людей, їх взаємовідносинах, створюваних ними духовних і матеріальних цінностях, їх застосуванні та поширенні в процесі соціально-економічної практики [3, 44–444].

Інноваційна культура є порівняно новим поняттям. Поява в культурогенезі інноваційної культури – явище закономірне та історично детерміноване. Дослідження попередніх десятиліть засвідчують зацікавленість учених інноваційною культурою як формою організаційної культури, що виникла наприкінці ХХ ст. як адаптація до прискорення змін у суспільстві, яка забезпечує розвиток суспільства завдяки інноваційному вирішенню питань.

Інноваційна культура відображає не лише рівень розвитку інноваційних процесів, але й міру участі в цих процесах людей, їх задоволення від цього. Сучасна особистість формується в умовах пристосовування своїх внутрішніх цінностей до умов інноваційного середовища. Головним каналом цих процесів і виступає культуротворчість як «адаптивна стратегія» особистості [4, 13]. Реалізація її в усіх сферах діяльності на сучасному етапі знайшла втілення в інноваційній культурі, яка розглядається як опосередкована субстанція між оточуючим середовищем, яке базується на інноваційних засадах, та внутрішньою готовністю особистості до існування в цих умовах. Вона забезпечує сприйнятливність людей до нових ідей, їх готовність і здатність підтримувати й реалізовувати інновації в усіх сферах життя. Отже, інноваційній культурі властива якісна визначеність як особлива ознака системи.

В. Балабанов під інноваційною культурою розуміє особливу форму (різновид) загальнолюдської культури, що становить нову історичну реальність, яка виникла завдяки прагненню суспільства до духовного й матеріального самооновлення і яка є передумовою якісних змін життєдіяльності людей, найважливішим соціально-психологічним фактором суспільного розвитку [1, 388].

Найбільш методологічно обґрунтованим видається нам визначення інноваційної культури, надане І. Циркуном, згідно з якими інноваційна культура – система, що включає всю сукупність нормативів (аксіологічних, гносеологічних, перетворювальних і управлінських), що детермінують якість інноваційної діяльності, і виконує такі функції: раціонально-праксиологічну, організаційно-впорядковувальну, описово-пояснювальну, прогностично-управлінську, евристико-пізнавальну та комунікативно-трансляційну» [9, 8].

Особливого значення феномен інноваційної культури набуває в системі освіти у зв'язку з переосмисленням основних принципів побудови освітньо-виховного процесу. У наш час учитель потрапив в умови вибору нових форм і методів, новітніх технологій навчання. Вибір власної

професійної позиції визначає всю подальшу кар'єру вчителя тому дуже важливо, щоб цей вибір було зроблено свідомо і зважено.

Досліджуючи інноваційну культуру вчителя, В. Фокіна підкреслює, що інноваційна культура – це знання, уміння й досвід цілеспрямованої підготовки та комплексного впровадження й усебічного освоєння нового в різних галузях людської життєдіяльності при збереженні в інноваційній системі динамічної єдності старого, сучасного й нового; іншими словами – це вільне творіння нового з дотриманням принципу спадкоємності [8, 38–54].

Розуміння сутності інноваційної культури особистості можливе на основі аксіологічного та структурно-функціонального підходів. При першому ця культура розглядається як система цінностей на даному етапі інноваційного розвитку суспільства; при другому – як певна система матеріальних та ідеальних елементів, відображених у свідомості й поведінці особистості, в єдності з їх реальним функціонуванням.

Інноваційна культура вчителя, як професійне явище, реалізується на двох рівнях: на рівні особистості та на рівні фахівця.

На рівні особистості інноваційна культура людини – це область її духовного життя, що відображає її ціннісну орієнтацію, закріплену в мотивах, знаннях, уміннях, навичках, зразках і нормах поведінки і забезпечує сприйнятливість ним нових ідей, її готовність і здатність до підтримки та реалізації нововведень у всіх сферах життя [2, 54].

На професійному рівні інноваційна культура вчителя характеризує високий рівень його педагогічної діяльності.

Інноваційна спрямованість формування професійно-педагогічної культури працівника освітнього закладу передбачає його залучення до діяльності із створення, опанування й використання педагогічних нововведень у практиці навчання та виховання дітей, створення в освітньому закладі інноваційного культурного середовища.

О. Бартків, розглядаючи інноваційну культуру вчителя у розрізі його професіоналізму, визначає, що педагог, якому властива розвинена інноваційна культура, має володіти наступними професійними й особистісними якостями: усвідомлення смислу і цілей освітньої діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи; здатність формулювати освітні цілі, виходячи із сучасних запитів суспільства; вміння окреслювати нові педагогічні орієнтири у відповідності до вимог особистісно-орієнтованої освіти; вміння вчасно коригувати освітній процес у відповідності до критеріїв інноваційної діяльності; володіння технологіями, формами й методами інноваційного навчання; уміння аналізувати зміни в освітній

діяльності, розвитку особистісних якостей учнів; здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів [2, 52–58].

З метою визначення інноваційної культури необхідно враховувати її основні функції. Дослідники В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросініна пропонують, зокрема, такі: пізнавально-перетворювальна, що здійснює заходи теоретичної та організаційної діяльності; регулятивна, яка визначає важливу роль інновацій у розвитку суспільства та його соціальних інститутів; ціннісно-нормативна, що дає оцінку явищам у галузі інноваційної діяльності; комунікативна, яка передбачає спілкування та обмін досвідом; соціалізація, що розглядає інноваційну культуру крізь призму суспільних цінностей; прогностична, яка передбачає вивчення і прогнозування можливих шляхів і напрямів розвитку інноваційної культури в окремій галузі; інтеграційна, що поєднує інші різновиди культури в єдину культуру особистості [5, 73].

Інноваційна культура, за твердженням С. В. Сидорова, є механізмом інноваційної поведінки як особливого типу індивідуального або групового, для якої характерні ініціативність і систематичне освоєння нових способів діяльності. Учений вважає, що її слід розглядати як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів: аксіологічного, інноваційно-технологічного, кооперативно-діяльнісного, комунікативного, особистісно-творчого.

Аксіологічний компонент інноваційної культури педагога – це сукупність педагогічних цінностей: оновлення професійно значущих знань, уявлень, переконань педагога. Оновлення педагогічних цінностей є умовою і результатом інноваційно-педагогічної діяльності.

І. Ф. Ісаєв указує, що педагогічні цінності можуть існувати (отже, і оновлюватися) на трьох основних рівнях: соціально-педагогічному, професійно-груповому та індивідуально-особистісному.

Цінності соціально-педагогічного рівня (соціально-педагогічні цінності) являють собою сукупність ідей, норм і правил, що регламентують діяльність у сфері освіти з урахуванням сучасних вимог суспільства.

Цінності професійно-групового рівня (групові педагогічні цінності) – це сукупність ідей, концепцій, норм, таких, що регулюють і спрямовують педагогічну діяльність у межах певних освітніх інститутів. Вони є орієнтирами інноваційно-педагогічної діяльності в певних професійних групах (педагоги однієї школи тощо).

Цінності індивідуально-особистісного рівня (особистісно-педагогічні цінності) відображають систему ціннісних орієнтацій особистості педагога (цілі та мотиви його діяльності, його ідеали, установки, погляди на життя).

Інноваційно-технологічний компонент об'єднує способи інноваційно-педагогічної діяльності, що забезпечують вирішення завдань управління інноваціями та самоврядування інноваційно-педагогічною діяльністю, до яких відносяться:

- аналітико-рефлексивні – завдання, пов'язані з осмисленням педагогом педагогічного процесу, його елементів, своєї інноваційної діяльності;
- конструктивно-прогностичні – завдання побудови (конструювання) інноваційного педагогічного процесу та прогнозування його результатів;
- організаційно-діяльні – завдання безпосереднього здійснення інновації та створення оптимальних умов для її реалізації;
- оціночно-інформаційні – завдання збору, обробки та зберігання інформації, необхідної для здійснення педагогічних інновацій, а також завдання об'єктивної оцінки ходу і результатів інноваційної діяльності;
- корекційно-регуляторні – завдання корекції та регулювання інновації для поліпшення її результатів, оптимізації ходу інноваційних перетворень.

Кооперативно-діяльнісний компонент відображає культуру співпраці педагогів у спільній інноваційної діяльності. Необхідність цього компонента обумовлена колективним характером педагогічної діяльності та обов'язковою наявністю в ній взаємодії педагогів із дітьми. У зв'язку з цим Н. Л. Торгунская відзначає, що організація педагогічної взаємодії передбачає включення суб'єктів діяльності у вирішення інноваційних розвиваючих завдань, зміну індивідуалістичних установок на установки співробітництва [7]. Інакше кажучи, кооперативно-діяльнісний компонент інноваційної культури педагога забезпечує необхідний рівень взаємодії педагога з дітьми, колегами, батьками, без нього розвиток інноваційної діяльності не представляється можливим.

До даного компоненту відносяться:

- уміння реально оцінити власні можливості й розподілити власні сили, працюючи в групі;
- відповідальність перед учасниками колективної інноваційної діяльності;
- уміння взяти на себе відповідальність за результати групової інноваційної діяльності;
- тактовність у вирішенні суперечливих питань;
- уміння домовитися з партнерами про свою місію в групі тощо.

Комунікативний компонент визначає культуру участі педагога в інформаційному обміні. В інноваційному процесі обсяг інформації багаторазово збільшується, зростає щільність інформаційного потоку і

різноманітність даних, які педагог повинен засвоювати, сортувати, аналізувати. Педагогу-новатору необхідно вивчати більшу кількість психолого-педагогічних і методичних публікацій, відстежувати й зіставляти результати інноваційної та традиційної роботи, нерідко використовуючи для цього нові діагностичні методики. У різноманітті інформації важливо виділити головне і другорядне, достовірні й сумнівні відомості. Крім того, в інноваційному процесі, як правило, посилюється роль участі педагога в обміні досвідом, в освоєнні нових інформаційно-комунікаційних технологій.

Комунікативний компонент включає в себе:

- розуміння ролі інформації в інноваційному процесі;
- позитивне ставлення до нових джерел інформації, в тому числі до ІКТ технологій;
- прагнення об'єктивно оцінити значення нового;
- вміння систематизувати інформацію за критеріями актуальності, достовірності, дієвості;
- вміння зіставляти, аналізувати дані з різних джерел;
- увагу до важливих деталей, що містяться в джерелах інновацій;
- вміння вибудовувати й реалізовувати міжособистісні комунікації тощо.

Особистісно-творчий компонент забезпечує інтерпретацію педагогічних нововведень в індивідуально-педагогічній діяльності педагога: створення власного інноваційного досвіду, адаптацію запозиченого досвіду до конкретних умов, професійно-особистісну самореалізацію педагога в інноваційній діяльності, врахування потреб і можливостей учнів тощо.

До особистісно-творчого компоненту інноваційної культури вчителя С. В. Сидоров відносить:

- вміння адаптувати запозичений інноваційний досвід до умов конкретного освітнього закладу, до особливостей дітей;
- вміння бачити перспективи розвитку інноваційних ідей у конкретних умовах їх реалізації;
- вміння об'єктивно оцінити свої можливості щодо впровадження педагогічного нововведення;
- здатність підвищувати свою кваліфікацію відповідно до нових вимог;
- вміння інтегрувати у своїй роботі традиційний та інноваційний досвід, уникати «шокових» оновлень;
- цілісність творчої інтерпретації педагогічного нововведення у своїй діяльності [6, 15–16].

Компоненти інноваційної культури охоплюють аспекти оволодіння педагогом новими педагогічними цінностями, технологіями педагогічної діяльності, способами професійної взаємодії в нових умовах, рівнем участі в інформаційному обміні і новими можливостями професійно-творчої самореалізації, а приріст інноваційної культури – розвиток професійної його майстерності в цілому.

Аналізуючи поняття інноваційної культури педагога, виділяють такі завдання інноваційної культури в системі інноваційної діяльності: виявлення творчих сил і здібностей, талантів, розвиток і реалізація креативного потенціалу вчителя; стимулювання інтелектуальної та творчої активності за досягнення певних цілей завдяки використанню інноваційних ідей; активізація та оптимізація інноваційних процесів у навчально-виховному процесі; формування й упровадження інноваційних технологій; застосування демократичного стилю спілкування; ліквідація бар'єрів інноваційної діяльності; а також створення нового іміджу педагога.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На основі теоретичного аналізу наукової літератури встановлено, що феномен «інноваційна культура вчителя» характеризується системністю та багатовимірністю. Інноваційна культура вчителя – це відображення цілісної орієнтації особистості вчителя на інноваційну діяльність у його мотивах, знаннях, уміннях і навичках, в образах і нормах поведінки.

Орієнтація особистості вчителя на інноваційну діяльність забезпечується завдяки взаємозв'язку основних компонентів його інноваційної культури: аксіологічного, інноваційно-технологічного, кооперативно-діяльнісного, комунікативного та особистісно-творчого.

Інноваційна культура педагога є вищим проявом його професійної компетентності, що відображає здатність фахівця до творчого сприйняття, розуміння й вираження дійсності в професійній сфері, його здатність успішно діяти в динамічному інноваційному середовищі з урахуванням специфіки професійної діяльності.

Перспективами подальших досліджень може стати вивчення особливостей і механізмів перетворення спонтанно сформованої інноваційної культури у впорядковану і керовану систему цінностей, правил, знань, умінь, спрямовану на досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанов В. О. До проблеми формування інноваційної культури суспільства / В. О. Балабанов // XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя світова

теорія : матеріали Третьої міжнародної науково-теоретичної конференції, 21–22 травня 2004 року. – Частина 1. / ред. Г. П. Балабанова. – К. : Фенікс, 2004. – С. 388–391.

2. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності / О. Бартків // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 1. – С. 52–58.

3. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с.

4. Леонтьєва В. М. Культуротворчість: природа, системи, процеси : автореф. дис. ... д. філос. наук : спец. 09.00.04 / В. М. Леонтьєва. – Харків, 2004. – 32 с.

5. Носков В. Соціально-психологічні детермінанти інноваційної культури в гуманітарному ВНЗ / В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросініна // Соціальна психологія : збірник наукових праць. – 2005. – № 4 (12). – С. 69–83.

6. Сидоров С. В. Взаимосвязь основных компонентов инновационной культуры учителя / С. В. Сидоров // Инновации и современные технологии в системе образования : материалы международной научно-практической конференции 20–21 февраля 2011 года. – Пенза – Ереван – Шадринск : Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. – 317 с.

7. Торгунская Н. Л. Личностное знание как механизм развития педагогических инноваций [Электронный ресурс] / Н. Л. Торгунская // Знание. Понимание. Умение : электронный журнал. – 2008. – № 1. – Режим доступа :

[http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1\(2\)/Torgunskaja/](http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/1(2)/Torgunskaja/).

8. Фокина В. Н. Инновационная культура преподавателя ВУЗа: теоретическая модель социологического исследования / В. Н. Фокина // Инновации в образовании. – 2001. – № 1. – С. 38–55.

9. Цыркун И. И. Дидактические основы генезиса специальной инновационной подготовки студентов в условиях многоуровневого образования : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / И. И. Цыркун ; Белорусский государственный педагогический университет имени М. Танка. – Минск, 1998. – 32 с.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Сидоренко. Інноваційна культура як вище проявлення общекультурних професійних і особистісних якостей учителя.

В статті розкрито сутність інноваційної культури як складової загальної культури особистості і підтверджено її значення в розвитку інноваційної діяльності учителя. Розгляд інноваційної культури здійснено на основі аксіологічного і структурно-функціонального підходів. Визначено основні завдання інноваційної культури в системі інноваційної діяльності учителя. Розглянуто основні функції інноваційної культури. Охарактеризовано професійні і особистісні якості, якими повинен володіти педагог, якому властива розвита інноваційна культура. Охарактеризовано основні структурні компоненти інноваційної культури, визначено їх роль в професійному становленні учителя.

Ключевые слова: інновація, культура, інноваційна культура, культуротворчість, інноваційна діяльність, інноваційна направленість.

SUMMARY

N. Sidorenko. Innovative culture as the highest manifestation of general cultural professional and personal qualities of the teacher.

The article is devoted to the problem of teacher's innovative culture. The essence of innovation culture is reviewed, as part of the human's general culture, the characteristics and features of teacher's innovative culture is found. Theoretical analysis of actual researches of

the problem is done, views of various scholars on the concept of teacher's innovative culture is analyzed, and it's role in the professional development of teachers is determined.

On the basis of the theoretical analysis of the scientific literature is found phenomenon «culture» as multivalued and characterized by complexity and multidimensionality. It is determined that teacher's innovative culture, as a professional phenomenon, is implemented at two levels: at individual and professional, peculiarities of the innovative culture are manifested at each level. The essence of the main components of the innovative culture is revealed: axiological, innovative-technological, cooperative, active, communicative and personal-creative, each component, mentioned above, is characterized, their features and tasks are determined.

Review of innovative culture is done using axiological, structural and functional approaches. By using the first, this culture is considered as a system of values of society's innovational development at a given period, by the second – as a system of material and ideal items, which is reflected in the minds and behavior of the individual, in the union with their real functioning. The main task of innovative culture in the teachers' innovative system is determined. The basic function of an innovative culture includes the following: cognitive-converting, regulative, value-normative, communicative, socializative, predictive and integrative.

The article confirms the importance of innovative culture in the development of teacher's innovative activity. Author examined the professional and personal qualities that should have a teacher, which is characterized by well-developed innovative culture. The main features and structural components of teacher's innovative culture are determined.

Key words: *innovation, culture, innovative culture, creation of the culture, innovative activity, innovative orientation.*